

**LIETUVOS RESPUBLIKOS MINISTRO PIRMININKO
2018 M. LIEPOS 4 D. POTVARKIU NR. 126 „DĖL DARBO GRUPĖS
SUDARYMO“
SUDARYTA DARBO GRUPĖ**

**MACIKŲ NACISTINĖS VOKIETIJOS KARO BELAISVIŲ STOVYKLOS IR
SOVIETŲ SĄJUNGOS GULAGO LAGERIŲ OBJEKTŲ KOMPLEKSO (1941–1955 M.)
SUTVARKYMO KONCEPCIJA IR JOS ĮGYVENDINIMO 2019–2024 M.
VEIKSMŲ PLANAS**

**I SKYRIUS
BENDROSIOS NUOSTATOS**

1. Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovyklos ir Sovietų Sąjungos Gulago lagerio (toliau – Macikų lageriai) objektų komplekso (1941–1955 m.) sutvarkymo koncepcijos (toliau – Koncepcija) paskirtis yra nustatyti Macikų lagerių objektų komplekso sutvarkymo tikslus, uždavinius ir principines nuostatas, taip pat numatyti priemones, padėsiančias išsaugoti ateities kartoms istorinę atmintį apie XX a. viduryje vykdytus totalitarinių nacistinio ir stalininio režimų nusikaltimus ir įamžinti nužudytų aukų atminimą.

2. Macikų lageriai – unikalus, išskirtinės svarbos istorinės kultūrinės atminties objektas, reikšmingas nacionaliniu ir tarptautiniu aspektais. Tai vienintelė vieta Lietuvoje ir viena iš retų vietų Rytų ir Vidurio Europoje, kur taip glaudžiai persipina abiejų totalitarinių režimų kalinimo struktūros, kuriose tūkstančiai žmonių buvo laikomi žiauriomis sąlygomis, daugelis kalinių buvo pasmerkti kankinamai mirčiai. Macikų lagerių istorija atskleidžia nacistinio ir stalininio totalitarinių režimų antihumanišką nusikalstamą esmę. Čia nacistinių okupantų įkurtame karo belaisvių lageryje buvo kalinami Vokietijos–SSRS karo pradžioje į nelaisvę patekę sovietų kariai, vėliau didžiąją dalį kalinių kontingento sudarė antihitlerinės koalicijos karo aviacijos kariai – amerikiečiai, britai, kanadiečiai ir kt. Baigiantis Antrajam pasauliniam karui stalininė Sovietų Sąjunga nacių sukurtą struktūrą pritaikė karo belaisvių – vokiečių ir jų sąjungininkų kalinimui bei civilių Lietuvos gyventojų Gulago lageriui (1 priedas – *1941–1944 m. Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių, 1944–1948 m. Sovietų Sąjungos karo belaisvių ir 1946–1955 m. Gulago lagerio istorinė pažyma*).

3. Koncepcija ir jos įgyvendinimo 2019–2024 m. veiksmų planas (toliau – Veiksmų planas) parengti atsižvelgiant į tai, kad šiandien Macikų lagerių teritorija ir joje išlikę istoriniai pastatai (karceris, pirtis) nėra tinkamai sutvarkyti ir pritaikyti lankytojams, nėra galimybių nuosekliai susipažinti su Macikų lagerių istorija. Čia kalėjusių belaisvių kilmė geografijos požiūriu yra labai plati, tačiau tinkamai nesutvarkyto ir neįprasmino objekto Lietuva negali viešinti tarptautiniu mastu.

4. Koncepciją ir Veiksmų planą parengė Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 2018 m. liepos 4 d. potvarkiu Nr. 126 „Dėl darbo grupės sudarymo“ sudaryta darbo grupė iš Kultūros ministerijos, Krašto apsaugos ministerijos ir Užsienio reikalų ministerijos, Vyriausybės kanceliarijos, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro, Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos, Klaipėdos universiteto atstovų ir Šilutės rajono savivaldybės specialistų.

5. Macikų lagerių teritorijos tvarkymo darbai turi būti vykdomi vadovaujantis Veiksmų planu ir šiam kompleksui nustatytais paminklosauginiais reikalavimais – specialiosiomis sąlygomis, pagal parengtus ir suderintus techninius ir tvarkybos darbų projektus.

**II SKYRIUS
ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ**

6. Atsižvelgiant į išskirtinę Macikų lagerių istorinę svarbą ir reikšmę, Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 29 d. įsakymu Nr. ĮV-190 „Dėl nekilnojamųjų kultūros vertybių

pripažinimo saugomomis“ Macikų lagerių objektų kompleksas (unikalus kodas Kultūros vertybių registre – 17035) pripažintas valstybės saugomu objektu. Kultūros vertybei – Macikų lagerių objektų kompleksui Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos antrosios nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos 2018-06-25 aktu Nr. KPD-AV-555/1 buvo apibrėžtos teritorijos bei apsaugos zonos ribos ir nustatytas jį sudarančių kultūros vertybių sąrašas bei vertingosios savybės. Šiuo metu pradėta šios kultūros vertybės paskelbimo kultūros paminklu procedūra (galima rasti internetiniu adresu <http://kvr.kpd.lt/>).

7. Macikų lagerių objektų kompleksą sudaro buvusių lagerių vieta, Macikų lagerių karceris ir Macikų lagerių belaisvių kapinės:

7.1. buvusių lagerių vietos didesnioji dalis šiandien užstatyta Macikų socialinės globos namų pastatais;

7.2. Macikų lagerių karceris – 110 m² ploto vieno aukšto mūrinis patenkinamos būklės pastatas, priklausantis Šilutės rajono savivaldybei, kuriame Hugo Šojaus muziejus yra įrengęs Macikų lagerių istorijos ekspoziciją. Ši ekspozicija neatitinka šiuolaikinių reikalavimų ir turėtų būti atnaujinta;

7.3. išlikusių Macikų lagerių belaisvių kapinių valdytoja šiuo metu yra Šilutės rajono savivaldybė. Šilutės tremtinių ir politinių kalinių sąjungos ir Šilutės muziejaus iniciatyva kapinės pradėtos tvarkyti tik Atgimimo laikotarpiu, pastatytas kryžius sovietinio genocido aukoms. Macikuose kalėjo ir mirė Lietuvos gyventojai – politiniai kaliniai, rezistentai ir jų artimieji, nuo fronto bėgę ir sugrįžę Klaipėdos krašto gyventojai, mokslininkai, kultūros veikėjai, mokytojai, kunigai, ūkininkai ir kt. Lageryje (specialiai įsteigtuose barakuose) taip pat buvo kalinamos moterys, dažnai su vaikais, ir neįgalieji. Macikuose mirusių ir nužudytų lietuvių artimieji Atgimimo laikotarpiu ant simbolinių kapų statė paminklus, kryžius. Yra paminklų, pastatytų Macikų kalinams, kurie buvo išvežti į Sibirą ir iš ten negrįžo.

Turimais duomenimis, skirtingais laikotarpiais Macikuose be lietuvių buvo kalinami: amerikiečiai, austrai, australai, belgai, britai, čekai, kanadiečiai, lenkai, prancūzai, rumunai, rusai, vengrai, vokiečiai bei kitų tautybių žmonės. Atkūrus šalies nepriklausomybę, Macikų lagerių kapinėse atitinkamų užsienio šalių iniciatyva ir lėšomis spontaniškai, nesilaikant vieningo kapinių tvarkymo plano, buvo pastatyti atminimo ženklai Macikų lageriuose žuvusiems Belgijos, JAV, Kanados, Lenkijos, Prancūzijos, Sovietų Sąjungos, Vokietijos ir kitų šalių piliečiams.

Atminimo ženklai pastatyti stichiškai, nepaženklinti pavieniai kapų kauburėliai, neišplėtotą kapinių infrastruktūra (nėra takų, suoliukų, informacinių stendų ir pan.), nėra bendro paminklo, skirto visoms aukoms pagerbti. Savivaldybė pagal išgales prižiūri kapinių teritoriją, bet visa tai nesukuria deramos pagarbos čia kalėjusioms aukoms atminti.

8. Teritorijoje tarp Macikų lagerių karcerio pastato ir Macikų belaisvių kapinių yra buvusios Macikų lagerių pirties pastatas, kuris neįtrauktas į Kultūros vertybių registrą. Šiuo metu Macikų lagerių pirties pastatas (147 m² ploto) yra Macikų socialinės globos namų (biudžetinė įstaiga, pavaldi Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai) turto balanse. Buvusios pirties pastatas nenaudojamas ir globos namų poreikiams nereikalingas, todėl Šilutės rajono savivaldybės taryba 2019 m. vasario 21 d. nusprendė perimti iš Macikų socialinės globos namų šį Macikų lagerių laikotarpio statinį ir jame įrengti istorijos pažinimo centrą.

9. 2011 m. šalia Macikų esančiame Armalėnų kaime, Žaliojoje g. (Šilutės rajono savivaldybė), atkasti žmonių palaikai (2 priedas – *Macikų II pasaulinio karo belaisvių masinio laidojimo vietos Armalėnų kaime, Žaliojoje g. 2016 m. detaliųjų archeologinių tyrimų nuotrauka*). Archeologiniais tyrimais, vykdytais 2012, 2014 ir 2016 m., nustatyta, kad daug Macikų lageriuose 1943–1944 m. kalėjusių karo belaisvių mirė nuo dėmėtosių šiltinės ir buvo užkasti už 2 km nuo Macikų lagerių Armalėnų kaime. Spėjama, kad 0,4 ha plote po vietinės reikšmės keliu, kuriuo patenkama į gyventojų sodybas, gali būti užkasta apie 700 buvusių karo belaisvių (3 priedas – *Macikų II pasaulinio karo belaisvių masinio laidojimo vietos Armalėnų kaime, Žaliojoje g. 2016 m. detaliųjų archeologinių tyrimų situacijos planas*). Šilutės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2017 m. birželio 5 d. įsakymu Nr. A1-635 sudarytos Palaikų perkėlimo, laidojimo vietų įamžinimo arba pažymėjimo komisijos nuomone, palaikai iš masinės kapavietės Armalėnų kaime turėtų būti kuo greičiau perkelti į

naują Šilutės rajono savivaldybės specialiai perlaidojimui suformuotą 0,96 ha žemės sklypą šalia Macikų lagerių belaisvių kapinių (4 priedas – *Macikų lagerių ir naujai suformuoto sklypo laidojimui planas*).

10. Macikų lagerių objektų kompleksas menkai pritaikytas lankytojams. Šiandien galima aplankyti tik du vienas nuo kito atsietus Macikų lagerių objektus: karcerį ir belaisvių kapines. Šie lankytini objektai yra vienas nuo kito nutolę, todėl, norint juos tinkamai pristatyti, reikėtų ne tik įrengti ekspozicijas, informacinius standus, išvedžioti pažintinius maršrutus, bet ir sukurti deramą lankytojų aptarnavimo infrastruktūrą.

Kai kuriuos Macikų lagerių lankytojus, dažniausiai užsienio svečius, taip pat domina ir Macikų lageriuose kalėjusių karo belaisvių masinė kapavietė Armalėnų kaime, todėl ir šioje vietoje reikėtų įrengti informacinį standą.

11. Macikų lagerių karceryje 1995 m. Šilutės tremtinių ir politinių kalinių sąjungos iniciatyva įrengtos Macikų lagerių istorijos ekspozicijos medžiaga kukli, moraliai senstėjusi ir menkai informatyvi. Prie komplekso objektų nėra informacinių standų bei rodyklių, neišplėta lankytojų aptarnavimo infrastruktūra (takai, suoliukai, automobilių aikštelė, sanitariniai mazgai ir pan.). Nors Macikų lagerių objektų kompleksą, be mūsų šalies gyventojų, kasmet aplanko užsienio šalių delegacijos, užsienio šalių ambasadoriai Lietuvoje ir kiti oficialūs asmenys, tarptautinių organizacijų atstovai, stokojama informacijos užsienio kalba.

12. Atsižvelgiant į tai, kad Macikų lagerių teritorija patenka į kultūros vertybių teritoriją, veiklos, skirtos kompleksškai ją sutvarkyti, turi būti siejamos su nustatytų vertingųjų savybių išsaugojimu.

III SKYRIUS MACIKŲ LAGERIŲ OBJEKTŲ KOMPLEKSO SUTVARKYMO PRINCIPINĖS NUOSTATOS

13. Atsižvelgiant į tai, kad Armalėnų kaime rastų palaikų perkėlimas etine, emocine prasme yra labai jautrus klausimas, nes palaikai iš dalies yra po Žaliosios gatvės važiuojamąja dalimi, visai šalia gyventojų sodybų ir po įvažiuojamais į sodybas (2 priedas – *Macikų II pasaulinio karo belaisvių masinio laidojimo vietos Armalėnų kaime, Žaliojoje g. 2016 m. detaliųjų archeologinių tyrimų nuotrauka*), tikslinga pritarti Šilutės rajono savivaldybės ketinimui neatidėliojant palaikus perkelti, t. y. ekshumuoti, ištirti ir palaidoti naujame sklype šalia Macikų lagerių kapinių. Šios problemos sprendimui būtina teikti pirmenybę.

14. Kadangi Šilutės rajono savivaldybė lėšų Armalėnų kaime rastiems palaikams perkelti neturi (preliminariis skaičiavimais reikėtų per 320 tūkst. eurų) ir, manytina, kitais metais taip pat neturės, ši klausimą reikėtų spręsti taip: pakeisti Vyriausybės 2016 m. liepos 20 d. nutarimo Nr. 761 „Dėl Rezistentų ir kitų asmenų, nužudytų okupacinių režimų metu, palaikų perkėlimo, laidojimo vietų įamžinimo arba pažymėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ nuostata, kad, esant masinėms kapavietėms, palaikų perkėlimo, laidojimo vietos įamžinimo arba pažymėjimo išlaidos, ne didesnės kaip 20 bazinių socialinių išmokų dydžio vieniems palaikams perkelti, laidojimo vietai įamžinti arba pažymėti, savivaldybės vykdomosios institucijos teikimu būtų planuojamos ir skiriamos iš anksto iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto šiam tikslui numatytų lėšų, t. y. savivaldybės vykdomoji institucija, tik gavusi lėšas palaikų perkėlimo, laidojimo vietos įamžinimo arba pažymėjimo darbams atlikti, skelbtų viešuosius pirkimus ir organizuotų darbus.

15. Kitas prioritetas darbas – tai Macikų belaisvių kapinių sutvarkymas. Likimo valiai palikti, nepaženklinti pavieniai kapų kauburėliai, stichiškai išsimėtę atskirų šalių iniciatyva pastatyti paminklai, neišplėta kapinių infrastruktūra (nėra takų, suoliukų, informacinių standų ir pan.) besilankantiems užsienio svečiams, Lietuvos moksleiviams atspindi neadekvatų mūsų visuomenės požiūrį į nacizmo ir stalinizmo aukų atminimą. Be to, kasmetiniai Šyšos upės potvyniai kelia realią grėsmę Macikų belaisvių kapinių palaikų išlikimui.

16. Macikai – žmogiškosios tragedijos vieta, kurioje galima vaizdžiai parodyti XX a. abiejų baisiausių totalitarinių režimų – nacizmo ir stalinizmo – pražūtingą esmę, atskleisti jų nežmogišką

prigimtį. Pagerbiant Macikų lagerių aukų atminimą, prasminga sukurti ir pastatyti tarptautiniu mastu reikšmingą memorialą, kuris simbolizuotų totalitarinių režimų priešišumą ir negailestingumą žmonijai, būtų tarsi nuolatinis priminimas apie laisvės ir žmogaus gyvybės trapumą.

17. Siekiant sutvarkyti Macikų lagerių teritoriją, būtina orientuotis į teritorijos vientisumą atskleidžiančius sprendinius – išsaugoti esamus autentiškus pastatus, atkurti istoriniais faktais pagrįstus sunaikintus Macikų lagerių teritorijos elementus, įrengti muziejaus po atviru dangumi ekspoziciją, edukacines erdves. Macikų lagerių muziejinė dalis turėtų papildyti, padėti įprasminginti memorialinę dedamąją istorinėmis žiniomis, autentiškomis detalėmis.

18. Apie Macikų lagerių istoriją išleisti du leidiniai nėra išsamūs lagerių istoriniai tyrimai, kurie būtų paremti JAV, Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Rusijos ir kitų valstybių archyvuose saugomais dokumentais, memuaristika, įvairiuose amžininkų liudijimuose užfiksuotais faktais. Apie Macikų lagerių svarbą, jų istorinės atminties išsaugojimo būtinumą nerašoma istorijos vadovėliuose, trūksta profesionalių mokslinių straipsnių, studijų. Todėl į rengiamą Veiksmų planą tikslinga įtraukti ir Macikų lagerių istorinius tyrimus, kurie praturtintų Macikų lagerių istorijos ekspoziciją ir istorinės atminties puoselėjimo ir ugdymo programas.

IV SKYRIUS

MACIKŲ LAGERIŲ OBJEKTŲ KOMPLEKSO SUTVARKYMO TIKSLAI IR UŽDAVINIAI

19. Macikų lagerių objektų komplekso sutvarkymo pagrindiniai tikslai:

19.1. pirmas tikslas – sutvarkyti Macikų lagerių belaisvių kapus ir deramai įamžinti Macikų lagerių aukų atminimą, siekiant puoselėti žmogiškąsias vertybes, ugdyti pagarbą nacistinio ir stalininio režimų aukų atminimui;

19.2. antras tikslas – panaudojant visus Macikų lagerių komplekso objektus (karcerį, pirtį, lagerio kapines), įrengti vientisą Macikų lagerių muziejų-memorialą, skleidžiantį žinią apie XX a. viduryje Macikuose vykdytus totalitarinių nacistinio ir stalininio režimų nusikaltimus bei jų tragiškas pasekmes.

20. Macikų lagerių objektų komplekso sutvarkymo tikslams pasiekti numatomi uždaviniai:

20.1. pirmam tikslui pasiekti būtina:

20.1.1. ekshumuoti Macikų lagerių belaisvių palaikus, rastus masinėje kapavietėje Armalėnų kaime, ir juos pagarbiai palaidoti naujame žemės sklype šalia Macikų lagerių belaisvių kapinių;

20.1.2. sutvarkyti Macikų belaisvių kapinių teritoriją išplėtojant kapinių infrastruktūrą (sutvirtinti Šyšos upės krantą, kad kasmetiniai potvyniai neišplautų palaikų, sutvarkyti kapavietes, esamus paminklus ir kitus atminimo ženklus, nutiesti takus, įrengti suoliukus, būtinas apsaugos priemonės, apšvietimą, informacinius standus ir kt.);

20.1.3. įamžinti Macikų lagerių aukų atminimą sukuriant memorialinį akcentą;

20.2. antram tikslui pasiekti būtina:

20.2.1. Macikų lagerių objektų komplekse muziejinei-memorialinei veiklai plėtoti suformuoti kompaktišką vientisą 4,7 ha teritoriją, kuri apimtų Macikų lagerių karcerį ir pirtį, sklypą viešiesiems renginiams organizuoti, automobilių aikštei bei kitos infrastruktūros plėtrai, belaisvių kapines ir žemės sklypą, kuriame numatoma palaidoti Armalėnų kaime rastus Macikų lageriuose mirusių ar nužudytų belaisvių palaikus (4 priedas – *Macikų lagerių ir naujai suformuoto sklypo laidojimui planas*);

20.2.2. sutvarkyti Macikų lagerių muziejaus-memorialo teritoriją, skirtą muziejinei veiklai, ir joje esančius buvusius lagerių statinius pritaikyti ekspozicijoms:

- remiantis istoriniais tyrimais, muziejinei veiklai skirtose teritorijose atkurti takus ir kitus buvusių lagerių elementus ar jų fragmentus;

- atlikti išlikusio Macikų lagerių karcerio pastato tvarkybos ir tvarkomuosius statybos darbus, įrengti Macikų lagerių istorijos ekspoziciją;

- atlikti išlikusio Macikų lagerių pirties pastato tvarkomuosius statybos darbus, pritaikant patalpas XX a. vidurio totalitarinių nacistinio ir stalininio režimų nusikaltimų žmoniškumui pažinimo centrui;

20.2.3. išplėtoti Macikų lagerių muziejaus-memorialo lankytojų aptarnavimo infrastruktūrą: nutiesti takus, įrengti automobilių stovėjimo aikštelę, sanitarinius mazgus, apšvietimą, atitinkamus mažosios architektūros elementus, informacinius standus, taip pat aikštę, skirtą viešiesiems renginiams;

20.2.4. aktualizuoti, atnaujinti, išplėsti arba įrengti naujas Macikų lagerių muziejaus-memorialo ekspozicijas:

- lauko ekspoziciją – pastatyti informacinius standus arba terminalus, pažintinėje Macikų lagerių schemoje ir teritorijoje pažymėti lagerių vartų, sargybos bokštų, duobių vietas ir kitus elementus;

- Macikų lagerių istorijos ekspoziciją, panaudojant naujausią istorinę medžiagą ir šiuolaikines vizualines priemones;

- XX a. vidurio totalitarinių nacistinio ir stalininio režimų nusikaltimų žmoniškumui pažinimo ekspoziciją, panaudojant edukacinei veiklai ir informacijos sklaidai šiuolaikines technologijas.

21. Taip pat būtų tikslinga nuo kelio Klaipėda–Kaliningradas pusės sutvarkyti Macikų lagerių muziejaus-memorialo prieigas priešais pagrindinį įvažiavimą, kurios nepatenka į kultūros vertybės – Macikų lagerių objektų kompleksą. Taip būtų ne tik sukurta muziejaus-memorialo prieigų atitinkama estetinė aplinka, bet ir sudarytos sąlygos informuoti bei emociškai nuteikti lankytojus.

22. Priemonės uždaviniams įgyvendinti pateikiamos Veiksmų plane.

V SKYRIUS

KONCEPCIJOS ĮGYVENDINIMO REZULTATAI

23. Siektini Konceptijos įgyvendinimo rezultatai:

23.1. išsaugota, atskleista ir išplėtotą Macikų lagerių istorinė autentiška visuma;

23.2. sukurta edukacijai ir turizmo plėtrai tinkama infrastruktūra;

23.3. deramai įamžintas Macikų lagerių aukų atminimas;

23.4. sukurta naujas istorinės atminties puoselėjimo centras, kuris aktualus ir svarbus tiek Lietuvos, tiek užsienio bendruomenėms.

VI SKYRIUS

VEIKSMŲ PLANO VYKDYMO ORGANIZAVIMAS

24. Veiksmų planą įgyvendina Šilutės rajono savivaldybė, Kultūros ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Krašto apsaugos ministerija, Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, Susisiekimo ministerija, Aplinkos ministerija, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

25. Veiksmų plano įgyvendinimą koordinuoja ir įgyvendinimo stebėseną vykdo Lietuvos Respublikos Vyriausybės sudaryta Macikų lagerių objektų komplekso sutvarkymo priežiūros komisija (toliau – Priežiūros komisija).

26. Macikų lagerių koncepcijos Veiksmų planą įgyvendinančios institucijos, atsižvelgdamos į patvirtintas Veiksmų plano priemones, pasibaigus kalendoriniam pusmečiui per 15 darbo dienų Priežiūros komisijai raštu pateikia informaciją apie Veiksmų plano įgyvendinimo eigą ir rezultatus.

27. Veiksmų plano priemonės finansuojamos iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto atitinkamiems metams institucijoms patvirtintų asignavimų ir Šilutės rajono savivaldybės biudžeto lėšų.

VII SKYRIUS VEIKSMŲ PLANAS

Eil. Nr.	Veiksmo (priemonės) pavadinimas	Preliminarios lėšos, eurai	Priemonės įgyvendinimo terminas	Įgyvendinanti institucija, įstaiga
1.	Atlikti parengiamuosius darbus Macikų lagerių belaisvių palaikų, rastų masinėje kapavietėje Armalėnų kaime Žaliojoje g. (Šilutės rajono savivaldybė), palaidojimui (parengti palaikų perkėlimo paslaugų viešųjų pirkimų sąlygas)	–	2019 m. IV ketvirtis	Šilutės rajono savivaldybė
2.	Parengti Vyriausybės 2016 m. liepos 20 d. nutarimo Nr. 761 „Dėl Rezistentų ir kitų asmenų, nužudytų okupacinių režimų metu, palaikų perkėlimo, laidojimo vietų įamžinimo arba pažymėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo projektą, kuriame būtų numatyta, kad, esant masinėms kapavietėms, palaikų perkėlimo, laidojimo vietos įamžinimo arba pažymėjimo išlaidos savivaldybės vykdomosios institucijos teikimu būtų planuojamos ir skiriamos iš anksto iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto	–	2019 m. II ketvirtis	Kultūros ministerija
3.	Ekshumuoti Macikų lagerių belaisvių palaikus, rastus masinėje kapavietėje Armalėnų kaime Žaliojoje g. (Šilutės rajono savivaldybė), ir juos pagarbiai palaidoti naujame žemės sklype šalia Macikų lagerių belaisvių kapinių	320 000	2020 m. IV ketvirtis	Šilutės rajono savivaldybė, Kultūros ministerija
4.	Įamžinti Macikų lagerių belaisvių palaikų, rastų masinėje kapavietėje Armalėnų kaime Žaliojoje g. (Šilutės rajono savivaldybė), buvusią užkasimo vietą ir perkeltų palaikų kapus naujajame žemės sklype šalia Macikų lagerių belaisvių kapinių įrengiant 2 informacinius standus	6 000	2021 m. II ketvirtis	Šilutės rajono savivaldybė, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras
5.	Atlikti Macikų lagerių belaisvių kapinių inventorizaciją	10 000	2019 m. IV ketvirtis	Šilutės rajono savivaldybė
6.	Šilutės rajono savivaldybei perimti buvusios Macikų lagerių pirties pastatą su žemės sklypu	–	2019 m. III ketvirtis	Šilutės rajono savivaldybė, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Macikų socialinės globos namai

7.	Suformuoti du naujus sklypus Macikų lagerių objektų komplekso teritorijoje (šalia Macikų lagerių belaisvių kapinių), kurie būtų skirti Macikų lagerių muziejaus-memorialo viešiesiems renginiams organizuoti, automobilių aikštei ir kitos infrastruktūros plėtrai	2 000	2020 m. I ketvirtis	Šilutės rajono savivaldybė, Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos
8.	Parengti Macikų lagerių objektų kompleksui sutvarkyti reikalingas viešojo pirkimo konkurso sąlygas, taip pat techninę specifikaciją (užduotį) komplekso sutvarkymo idėjos projekto konkursui, kuriose būtų numatyta: 1) Macikų lagerių muziejaus-memorialo teritorijos, skirtos muziejinei veiklai, sutvarkymas ir joje esančių buvusių lagerių statinių pritaikymas ekspozicijoms; 2) Macikų lagerių muziejaus-memorialo lankytojų aptarnavimo infrastruktūros plėtra; 3) Macikų lagerių aukų atminimo memorialas	–	2020 m. I ketvirtis	Šilutės rajono savivaldybė, Kultūros ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras
9.	Organizuoti Macikų lagerių objektų komplekso sutvarkymo idėjos projekto konkursą	15 000	2020 m. I ketvirtis	Šilutės rajono savivaldybė, Kultūros ministerija
10.	Parengti ir nustatytais terminais pateikti Kultūros ministerijai paraišką dėl Macikų lagerių objektų komplekso sutvarkymo investicinio projekto finansavimo	5 000	2020 m. I ketvirtis	Šilutės rajono savivaldybė
11.	Parengti Macikų lagerių objektų komplekso sutvarkymo statybos darbų techninį projektą	80 000	2021 m. II ketvirtis	Šilutės rajono savivaldybė
12.	Įgyvendinti Macikų lagerių objektų komplekso sutvarkymo statybos darbų techninį projektą	1 900 000	2021 m. III ketvirtis – 2024 m. III ketvirtis	Šilutės rajono savivaldybė
13.	Organizuoti Macikų lagerių aukų atminimo memorialo sukūrimo konkursą arba idėjos kūrybines dirbtuves	12 000	2022 m. I ketvirtis	Šilutės rajono savivaldybė, Šilutės Hugo Šojaus muziejus, Kultūros ministerija, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras

14.	Įgyvendinti Macikų lagerių aukų atminimo memorialo pastatymo projektą	Lėšų poreikis bus nustatytas įvertinus darbų apimtį	2024 m. IV ketvirtis	Šilutės rajono savivaldybė, Šilutės Hugo Šojaus muziejus, Kultūros ministerija, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras
15.	Valstybinės reikšmės rajoninį kelią Nr. 4235 (privažiuojamasis kelias prie Macikų nuo kelio Kaunas–Jurbarkas–Šilutė–Klaipėda) pritaikyti turizmui – įrengti pėsčiųjų ir dviračių taką į Macikus	Lėšų poreikis bus nustatytas įvertinus darbų apimtį	2021 m. IV ketvirtis	Šilutės rajono savivaldybė, Susisiekimo ministerija
16.	Parengti Macikų lagerių istorinių tyrimų planą ir jį įgyvendinti, organizuojant nuoseklų mokslinį darbą užsienio archyvuose, straipsnių, studijų publikavimą, amžininkų liudijimų rinkimą	60 000	2019 m. III ketvirtis – 2024 m. IV ketvirtis	Šilutės Hugo Šojaus muziejus, Šilutės rajono savivaldybė, Užsienio reikalų ministerija, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, Klaipėdos universitetas
17.	Parengti Macikų lagerių istorijos ir muziejaus-memorialo veiklos viešinimo Lietuvoje ir užsienyje programą ir ją įgyvendinti	3 000	2020 m. III ketvirtis – 2024 m. IV ketvirtis	Šilutės Hugo Šojaus muziejus, Šilutės rajono savivaldybė, Kultūros ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Krašto apsaugos ministerija
18.	Įtraukti Macikų lagerių muziejų-memorialą į Lietuvos kultūros kelių programą, turistinius maršrutus, teikti informaciją apie Macikų lagerius kelionių agentūroms, turizmo informacijos centrams Lietuvoje	–	2024 m. IV ketvirtis	Šilutės Hugo Šojaus muziejus, Šilutės rajono savivaldybė, Kultūros ministerija
19.	Parengti metodines rekomendacijas dėl Macikų lagerių istorijos integravimo galimybių į istorijos ir pilietinio ugdymo pamokas ir neformalųjį švietimą	–	2020 m. III ketvirtis	Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, Ugdymo plėtotės centras
20.	Baigti kultūros paminklo statuso suteikimo Macikų lagerių objektų kompleksui procedūras	–	2024 m. I ketvirtis	Kultūros ministerija, Šilutės rajono savivaldybė

21.	Sukurti Šilutės Hugo Šojaus muziejaus administruojamą interneto svetainę, skirtą Macikų lagerių istorijai viešinti	20 000	2024 m. II ketvirtis	Šilutės Hugo Šojaus muziejus, Šilutės rajono savivaldybė
-----	--	--------	-------------------------	---

Darbo grupės pirmininkė

Teresė Birutė Burauskaitė

PRIEDAI

1 priedas

1941–1944 m. Macikų nacistinės Vokietijos karo belaisvių, 1944–1948 m. Sovietų Sąjungos karo belaisvių ir 1946–1955 m. GULAG'o lagerių istorinė pažyma

Nacistinės Vokietijos karo belaisvių stovykla Macikuose Stammlager 331 (oficialiuose dokumentuose vandinta Stalag'u 331) įsteigta prasidėjus Trečiojo Reicho-Sovietų Sąjungos karui – 1941 m. birželio pab. – liepos pr. (iki tol Šilutės apylinkėse funkcionavo karo belaisvių izoliavimo punktai, kuriuose buvo laikomi Antrojo pasaulinio karo pradiniu periodu į nelaisvę patekę Lenkijos, Prancūzijos ir Belgijos kariai). Lagerį administravo Trečiojo Reicho karinė (Oberkommando Wehrmacht) ir Vyriausioji sausumos karinių pajėgų vadovybė (Oberkommando des Heeres) – lageris buvo subordinuotas I gynybos apygardai Karaliaučiuje (/ Wehrkreis, Königsberg). Ši karo belaisvių stovykla buvo skirta specifinei kalinių grupei – belaisviams raudonarmiečiams, kuriems nebuvo taikomos 1929 m. („Antrosios“) Ženevos konvencijos dėl elgesio su karo belaisviais normos. 1941 m. pab. Macikuose veikusi belaisvių stovykla buvo pervadinta į Stalag IC. Ilgainiui ji tapo viena didžiausių sovietinių karo belaisvių koncentracijos stovyklų I karinėje apygardoje ir Tilžės apskrityje (dar vienas Klaipėdos krašte įsteigtas panašaus dydžio lageris buvo Pagėgių apylinkėse funkcionavęs Oflager 53). Lageris tuo metu talpino apie 1 tūkst. žmonių ir užėmė 2,9 ha ploto. Sovietinių karo belaisvių kalinimo sąlygos lageryje buvo labai sunkios ir daugelis jų žuvo iš bado bei nuo ligų. Dalis sovietinių belaisvių bandė pabėgti – vienas žinomiausių pabėgimų (organizuotas karo lakūno Jurijaus Curkano) įvyko 1943 m. rugpjūčio 19–20 d. naktį. Jo metu per išraustą tunelį iš lagerio pabėgo 41 belaisvis.

1943 m. vid. Macikuose buvo įkurta antroji karo belaisvių stovykla – Stalag Luft VI, skirta (šiuo tikslu lageryje buvo suformuoti atskiri sektoriai) kalinti į nelaisvę patekusius Jungtinių Amerikos Valstijų, Jungtinės Karalystės, Kanados, Australijos, Naujosios Zelandijos karo lakūnus. Dalis šios grupės kalinių buvo gen. Władysław'o Anders'o lenkų korpuso kariai. Remiantis 1944 m. JAV karinės žvalgybos departamento duomenimis, Macikų lageriuose buvo 12 medinių ir 10 mūrinių barakų, galėjusių talpinti ne mažiau 10 tūkst. žmonių. Nacistiniai Macikų karo belaisvių lageriai likviduoti 1944 m. rugpjūčio mėn., didžiąją kalinių dalį išgabenus į koncentracijos lagerius okupuotoje Lenkijos teritorijoje bei Trečiajame Reiche.

1945 m. pr. Raudonajai armijai užėmus Lietuvą ir okupavus Rytprūsius, viena Macikų lagerių komplekso dalis tapo Sovietų Sąjungos NKVD kuruojamu 184-uoju karo belaisvių (buv. Wehrmachto ir Trečiojo Reicho represinių struktūrų smogikų bei tarnautojų) lageriu. Kalinimo sąlygos buvo nežmoniškos. 1946–1947 m. belaisviai buvo varomi į Klaipėdos miesto atstatymo darbus – Klaipėdos įmonėse dirbo apie 2 tūkst. belaisvių iš Macikų lagerio. Lageryje buvo laikomi ir visiškai išsekę, nebegalintys dirbti, mirčiai pasmerkti karo belaisviai. 1948 m. liepos 15 d. 184-asis karo belaisvių lageris buvo uždarytas.

Kita lagerio dalis 1945–1946 m. buvo paversta į Sovietų Sąjungos NKVD (MVD) GULAG'o padalinį (3-iąją pataisos darbų koloniją), skirtą civiliams politiniams (nemaža jų dalis buvo lietuviai, rusai, ukrainiečiai, etc.) ir kriminaliniams kaliniams. Gausėjant kalinių skaičiui ši lagerio teritorija buvo sparčiai plečiama ir netrukus aprėpė 5 ha žemės plotą. 1952 m. duomenimis, vienu metu čia galėjo būti kalinama apie 3 tūkst. žmonių – tai buvo vienas didžiausių GULAG'o objektų Lietuvos SSR teritorijoje. Griežčiausiai, atskiroje zonoje, buvo kalinami politiniai kaliniai. Į lagerį patekdavo neįtikėję sovietų okupacinei valdžiai Lietuvos SSR piliečiai, rezistentai ir jų artimieji, ūkininkai, nesugebėję sumokėti užkrautų mokesčių ir apkaltinti sabotazu, nuo fronto bėgę ir sugrįžę Klaipėdos krašto gyventojai, mokslininkai, kultūros veikėjai ir kt. Lageryje (specialiai įsteigtuose barakuose) buvo kalinamos ir moterys, čia gimę vaikai ir neįgalieji. Jiems buvo įsteigti atskiri barakai. 1952 m. su įkalintomis moterimis buvo net 620 vaikų, iš kurių 162 buvo čia gimę. Tiriant išlikusias mirusių kalinių

registracijos knygas nustatyta, kad 1948–1955 m. žuvo 365 kaliniai ir 70 vaikų (tarp žuvusių 119 buvo 60–82 m. amžiaus). Tačiau GULAG'o padalinys Macikuose veikė iki 1955 m. birželio 18 dienos.

Uždarius lagerį bandyta sunaikinti ir Macikų lagerių kapines – parengtas teritorijos „melioravimo“ projektas. Nors toks projektas nebuvo įgyvendintas ir kapinės nebuvo buldožeriais sulygintos, tačiau čia ganėsi gyvuliai, važinėjo traktoriai.

1993 m. Tremtinių ir politinių kalinių sąjungos Šilutės skyriaus iniciatyva (pirmininkas V. Stankevičius) buvo įrengtas Macikų lagerio karcėris-muziejus. Šis muziejus 1995 m. tapo Šilutės muziejaus skyriumi.

Šaltiniai ir istoriografija

Archyviniai šaltiniai

Lietuvos ypatingasis archyvas, f. V-69 (Lietuvos TSR vidaus reikalų ministerijos (MVD) Karo belaisvių ir internautų reikalų skyrius), ap. 1, 3.

Lietuvos ypatingasis archyvas, f. V-141 (Lietuvos TSR vidaus reikalų ministerijos (MVD) Sekretoriatas ir Lietuvos TSR vidaus reikalų ministerijos (MVD) Milicijos valdybos Sekretoriatas), ap. 2.

Memuarai/atsiminimai

MĖLINAUSKAS, Stasys. *Macikai: sugrįžimas atminties takais*. Šilutė, 2014.

ЦУРКАН, Юрий. *Последний круг ада*. Москва, 2017.

Internetiniai šaltiniai

<http://www.americanairmuseum.com/place/135173>

www.b24.net

<http://www.remember-history.com/category/stalag-luft-vi/>

<http://rememor.eu>

<http://www.wartimemoriesproject.com/ww2/pow/powcamp.php?pid=3137> Авиация СГВ. Stalag IC (331) Heydekrug. Prieiga internete: <http://www.sgvavia.ru/forum/686-512-1> Воинские захоронения Литвы 1941–1945 загружены в ОБД Мемориал. Prieiga internete: <http://www.kremnik.ru/node/460785>

Istoriografija

ARBUŠAUSKAITĖ, Arūnė. Aidai iš praeities, kuri neleidžia jos pamiršti. NKVD Šilutės operatyvinės apklausos protokolas, 1944 m. lapkritis. In *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*. T. XXV (Klaipėdos krašto konfesinis paveldas: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai), 2012, p. 233–244.

DIECKMANN, Christoph. *Deutsche Besatzungspolitik in Litauen 1941–1944*. Bd. 2. Göttingen, 2011.

DIECKMANN, Christoph; TOLEIKIS, Vytautas; ZIZAS, Rimantas. *Karo belaisvių ir civilių gyventojų žudynės Lietuvoje (=Murders of Prisoners of War and of Civilian Population in Lithuania)*. Vilnius, 2005.

Macikų mirties namai: Antrojo pasaulinio karo belaisvių ir GULAG 'o lageriai 1939–1955 metais Šilutės apylinkėse. Ats. red. Edita JANKAUSKIENĖ. Vilnius, 2015.

LININIS, Vytautas. *Deutsche Kriegsgefangene in Litauen 1944–1949*. Annaberger Aanal. 24/2016, S. 18–51.

Zur Geschichte der deutschen Kriegsgefangenen des Zweiten Weltkrieges. Hrsg. Erich MASCHKE. Bd. II, III, IV, V/1-3, VI, VII, VIII. Bielefeld, 1962–1977.

Klaipėdos universiteto

Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto

Vyriausiasis mokslo darbuotojas

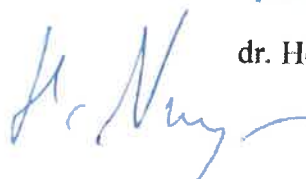
prof. dr. Vyantas Vareikis

Klaipėdos universiteto
Baltijos regiono istorijos ir
archeologijos instituto
studijų programų vadovas
prof. dr. Vyantas Vareikis

Klaipėdos universiteto

Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto

Mokslo darbuotojas

dr. Hektoras Vitkus

2019 m. sausio 24 d.

**Macikų II pasaulinio karo belaisvių masinio laidojimo vietos Armalėnų kaime, Žaliojoje g. 2016 m.
detaliųjų archeologinių tyrimų nuotraukos**

Masinis kapas Nr. 1, gylis 1,7-1,8 m iš R

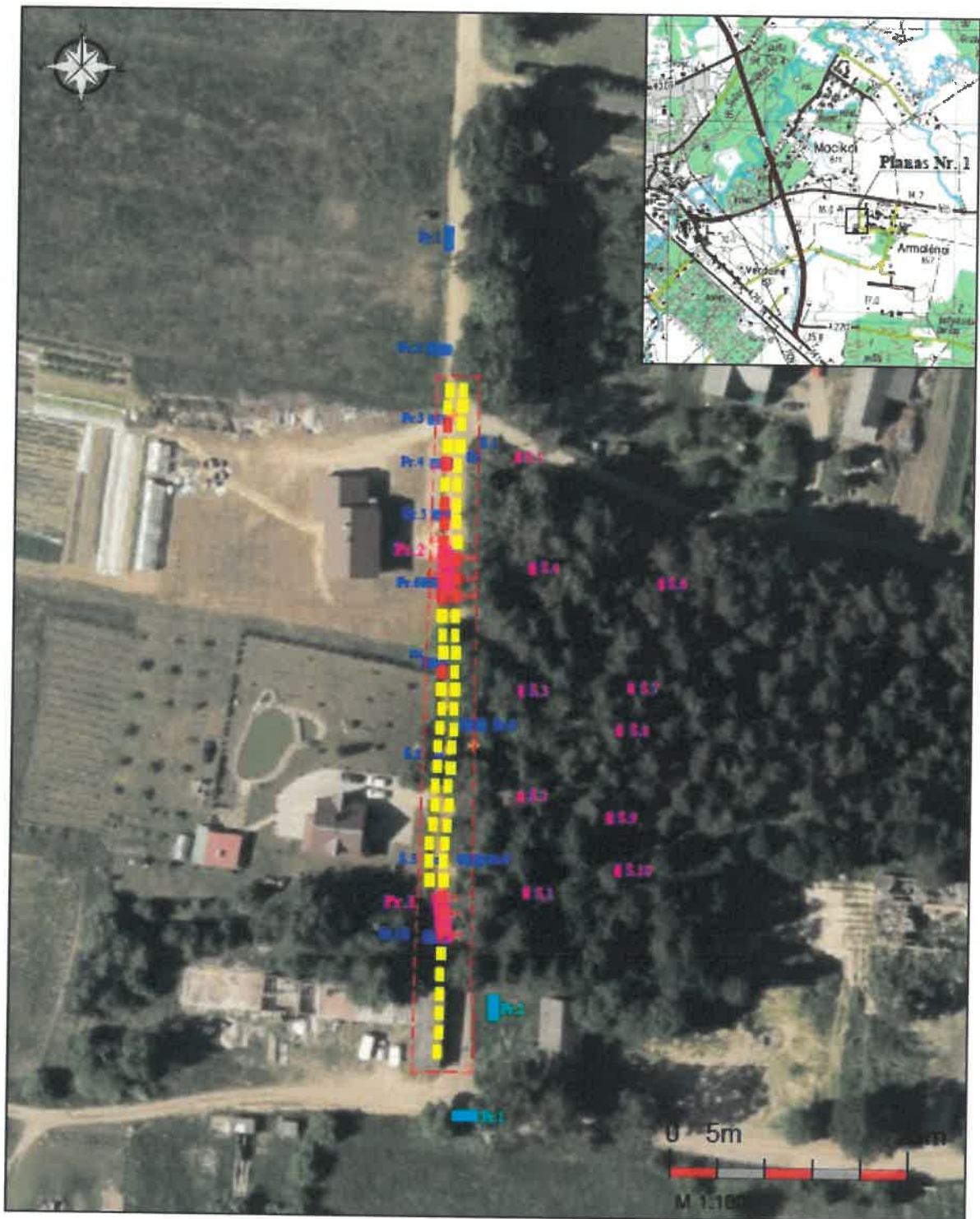
Perkasa Nr. 1, gylis 1,2-1,4 m, iš PV

Perkasa Nr. 2, gylis 1-1,6 m, iš PR

**Macikų II pasaulinio karo belaisvių masinio laidojimo vietos Armalėnų kaime, Žaliojoje g.
2016 m. detaliųjų archeologinių tyrimų situacijos planas**

■ 2016 m. archeologinių tyrimų vietos	■ archeologinių tyrimų metu aptiktos kapų duobės
■ 2014 m. archeologinių tyrimų vietos	■ ankėcinės kapų duobės (1944.12.23 d. aerofotografijos interpretacija)
■ 2012 m. archeologinių tyrimų vietos	--- skiloma saugoti teritorija
+ 2011 m. aptiktų kaulų vietos	

Macikų lagerių ir naujai suformuoto sklypo laidojimui planas

